

VITA AZ IDEGEN NYELVŰ REKLÁMOKRÓL

Kálmán László
Szavak díszkriminációja

Március 12-én reggel, a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk című műsorában Grétsy László újabb javaslattal állt elő a nyelvhasználat rendeleti úton való megrendezésére: ha már az idegen szavak használatának rendeleti korlátozása szemléltetőmást nem kivihető, legalább kötelezzék a minisztériumok a hatáskörükbe eső intézményeket, hogy az idegen szavakat tartalmazó kiírásokat – az eredetivel azonos méretben – magyarul is kitegyék. A kétnyelvű táblákkal semmi baj – így Grétsy –, az viszont alapvető emberi jogot sért, ha csak idegenül van valami kírva. Javaslatát korábban már a Miniszterelnöki Hivatalhoz is eljuttatta, a hallgatókat reakcióra szólította fel a „sajtóban”.

Hát, akkor legyen itt a reakció. Az idegen szavak terjedése a mai nyelvvédők, nyelvművelők szinte egyetlen lényeges célpontjává lépett elő az utóbbi időkben. Tudósi tekintélyükre hivatkozva hangoztatják, hogy „nyelvünket az utóbbi időkben aggasztó mértékben árasztják el az idegen szavak” (Grétsy), hogy „a korábbiakhoz képest ma már olyan fogalmakra is kölcsönszót használunk, amelyeknek van magyar megfelelőjük” (Deme), és így tovább. A tudomány álláspontjaként igyekeznek beállítani azt a vélekedésüket, hogy az idegen szavak „ártanak” a nyelvnek. Pedig ennek tudományos értelemben semmi értelme sincs, sőt. Ha így lenne, akkor „rosszabb” nyelveknek kellene tekintenünk azokat, amelyeknek szókincsében aránylag több az idegen szó (például a perzsát vagy a magyart) azoknál, amelyekben kevesebb (például az izlandiban). Továbbá nincs példa arra, hogy nyelvek „veszélybe” – például a kihalás közelébe – kerültek volna attól, hogy tömegesen kölcsönöztek idegen szavakat (például ez történt volna minden vallásváltásnál, amikor a perzsák mozlímok lettek, vagy amikor a magyarok keresztények). Itt „nyelvészeti sarlatánságról” van szó, hiszen ha az illető „tudósok” orvosok lennének, az ilyen stílusú állításokat egyszerűen csak sarlatánságnak neveznénk.

Maga az idegen szó kifejezés is nehezen értelmezhető tudományos szempontból. Vajon idegen szó-e a

sorompó (a német Schrankbaumból), a nonstop vagy a home page? Az első esetben intuíciónk egyértelmű nemet, a harmadikban talán igent mond, a másodikban bizonytalankodunk. Akár bürokratakra, akár nyelvészekre próbálnánk bízni a döntéseket, amikor egy-egy vitás kérdés akadna, nem lehetne jó választ adni rá. A nyelvtudomány nem határozza meg az idegen szó fogalmát. Ismeri a kölcsönszó kifejezést (sajnálom, így hívják, pedig sosem adjuk vissza őket), de ez nyelvtörténeti kategória, a sorompó vidáman beletartozik. Az idegen szó nem a nyelvtudomány, hanem a finomkodó, ultrakonzervatív korrekterok kifejezése. Annak viszont van tudományosan értelme, hogy köznyelvi – azaz nagyjából mindenki számára érthető –, de ez meg nem a szavak eredetére utal. Ráadásul annak se nagyon van objektív mércéje, hogy melyik szó köznyelvi. Az idegenséghez mindenesetre semmi köze nincs: teljesen magyar eredetű szó is lehet nem köznyelvi (hanem például tájnyelvi, mint például a piszke, vagy szaknyelvi, mint a tészta). Kérdés, hogy vajon Grétsy miért nem – eredettől függetlenül – a közérthetőség érdekében száll síkra, hiszen szerinte az sért emberi jogot, hogy „nem mindenki érti” a kifogásolt feliratokat.

Miért ilyen fontos kérdés a szavak eredete? Igaz, hogy az emberben ösztönös, hogy ne mondjam: állati idegenkedés él a mással, az idegennel szemben, de a civilizáció egyik legfontosabb tanulsága, hogy az ilyen ösztönöket nem kihasználni kell, hanem felülemelkedni rajtuk, vagy jó célok érdekében fordítani őket. A szavak „idegenként” való megbélyegzése tehát nemcsak tudományosan megalapozatlan: hatásában értelmetlenebb ugyan az emberek megbélyegzésénél, a civilizációval való kapcsolatában, ideológiai alapjában semmiben sem különbözik tőle.

(Népszabadság 2000. 03. 23. 12. oldal)

Grétsy László
K. L. általános nyelvész – és az igazság

Március 23-án ezeken a hasábkokon Kálmán László hozzászólott egy előadásomhoz, amely néhány nappal korábban a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk című műsorában hangzott el. Sajnos produkciója tele van nem is csúsztatással, hanem hamisítással, olyannyira, hogy ezt a „reakciót” – ahogy ő nevezi hozzászólását – közismert békülékenységem ellenére sem hagyhatom szó nélkül. Anélkül, hogy vitába szállnék vele – ennek úgysem volna értelme, hiszen mint „általános nyelvész” a magyar nyelvészethez elég kevésbé, a nyelvműveléshez pedig egyáltalán nem ért –, rá kell mutatnom egy-két torzításra.

Hozzászólásának mintegy harmadában azt fejteti ki K. L., hogy napjainkban a nyelvművelőknek szinte egyetlen témájuk az idegen szavak terjedése. Mivel nyilait főleg rám irányítja, én pedig sokat adok a pontosságra, összeszámoltam, hogy 1999-ben a Kossuth rádió Értsünk szót! című műsorának Nyelvörkődés rovatában összesen 44 előadásom hangzott el, ám ezek közül csupán egyetlenegy olyan van, amelyiknek valóban az idegen szavak terjedése a tárgya. A többi: helyesírás, szójelentés, tájzavak használata, egyeztetési zavarok stb. Minden, csak nem az, amit K. L. állít. Gondoltam: ez csupán véletlen. Ennyire nem hamisíthat K. L. Az elmúlt év végén megjelent egy kötetem is, Anyanyelvi őrjárat címmel. Benne 120 kis cikk. Ezt is végignézttem. Reklámyelvháború címmel megint egy cikk foglalkozik azzal, hogy újabb reklámjaink a túlzó idegenszó-használatukkal vagy a teljes egészében idegen nyelvű voltunkkal veszélyeztetik a közérthetőséget. 119 cikk minden egyébbel foglalkozik, de az idegen szavak terjedésével nem. Mit lehet ehhez szólni?

„Reakciójának” ugyancsak mintegy harmad-résében azt fejtegeti K. L., hogy a nyelvművelők szerint az idegen szavak ártanak a nyelvnek, s cikke végére sunyi módon még ideológiát is becsempész, amikor így zárja írását: „A szavak »idegenként« való megbélyegzése tehát nemcsak tudományosan megalapozatlan: hatásában ártalmatlanabb ugyan az emberek megbélyegzésénél, a civilizációval való kapcsolatában, ideológiai alapjában semmiben sem különbözik tőle.” Bármennyire nem ismeri is K. L. a nyelvművelés gazdag irodalmát, azt azért, ha már az idegen szavakról ír, mégis tudnia kell, hogy az idegen szavak fontosságát egyetlen nyelvművelő szakember sem vonja kétségbe, s így a megbélyegzés szó használata s az

azt követő rosszízű ideológiai következtetés, amelyet a szerző nem itt fogalmaz meg először, nem egyéb, mint durva inszINUÁCIÓ. Ezt mind a magam, mind a többi nyelvművelő nevében a leghatározottabban visszautasítom.

Ezek után most már dióhéjban elmondom, miről szólt rádióbeli előadásom. Arról, hogy ha már minden igyekezetünk ellenére „mind gyakrabban bukkannak fel olyan plakátok, reklámok, feliratok, amelyeknek szövegében már egyetlen magyar szó sincs...”, akkor gazdagítással, bővítéssel tegyük magyarrá a reklámokban, feliratokon olvasható szövegeket! Egyszerűen arra van szükség, hogy az illetékes intézmények – például a Gazdasági Minisztérium, de feltehetőleg a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, s talán a Miniszterelnöki Hivatal is – a maguk hatáskörén belül követeljék meg a reklámokban, feliratokon, hirdetésekben stb. a magyar nyelv használatát is! Ehhez nincs szükség nyelvtörvényre, mert nem kirekesztő, tiltó, hanem hozzátevő, többletadó jellegű kívánalom. Általa senki sem követeli valamilyen angol vagy egyéb nyelvű jelmondat, cégtáblafelirat levételét, csupán annyit ír elő, hogy kerüljön oda az idegen szöveg mellé egy vele azonos méretű magyar változat is, hogy az idegen nyelveket nem ismerő, jelenleg a nemzetiségieket nem számítva az ország népességének 88 százalékát kitevő lakosság személyiségi jogai se sérüljenek. Ez a követelmény szerintem mindenképpen előre mutat, s meggyőződésem szerint nemcsak itthon kell majd osztatlan elismerést, hanem a hasonló problémával viaskodó más országokban is. Végére is egy csöppet sem baj, ha kétnyelvűek a bennünket körülvevő cégtáblák, feliratok. Lehetnek akár háromnyelvűek is. Csak az anyanyelvű felirat ne hiányozzék soha, sehonnán.”

Szavak diszkriminációja – ez K. L. rosszízű hozzászólásának címe. A cím jó, a benne levő idegen szó is hasznos. Ám az írás szerzője saját csapdájába esett. Nem vette észre, hogy a diszkriminációt ő követi el, mégpedig a magyar szavakkal szemben, amikor azért acsarog, mert a nyelvművelők szerint az idegen nyelvű reklámok, feliratok szövegét magyar nyelven is közzé kell tenni, hogy saját hazájában senki se szoruljon tolmácsra.

(Népszabadság 2000. 04. 7. 12. oldal)

Dr. Bertók Loránd:
Konyhanyelv, államnyelv

A Szavak diszkriminációja című cikk megírására Grétsy Lászlónak a Kossuth rádió március 12-i Édes anyanyelvünk műsorában elhangzott rövid eszmefuttatása készítette a szerzőt. Mivel hallottam az adást, megdöbbenve olvastam a finoman kifejezve több csúsztatást tartalmazó és goromba írást, amelyet Kálmán László jegyzett (Népszabadság, március 23.).

Mint magyar értelmiségi, nem értem, hogy egy magyar nyelvész miért becsmérel egy elismert másik magyar nyelvészt, ahelyett, hogy segítené a munkáját. Ez azért is furcsa, mert Grétsy László a legszelídebb, legmegfontoltabb nyelvészek közé tartozik, aki vitatott kijelentésében is igen óvatosan csak azt javasolta, hogy a cégneveket az idegen név mellett magyarul is írják ki. Holott a helyénvaló az lenne, hogy a magyar mellett idegen nyelven is kiírhatják. Úgy látszik azonban, még a Grétsy-féle óhaj is indulatokat vált ki egyesekből. Nem hiszem, hogy Grétsy Lászlót, a közismert nyelvművelőt meg kell védeni a ráaggatott „sarlatánság” vádjától. Azt azonban el kell mondanom, hogy a magyar nyelv nemcsak a tudós nyelvészek vizsgálatának alanya, hanem egész népünk tulajdona és napi eszköze. Ezért jogunk van hozzá ragaszkodni, mert ha nyelvünket elveszítjük, amint ezt egyre gyarmatibb

helyzetünk előre vetíti, úgy a herderi jóslat valóra válhat. Sajnos a magyar értelmiség már nem tud úgy megszólalni, hogy egy mondatában ne legyen néhány teljesen felesleges idegen szó. Noha köztudott az, hogy a gyarmatok nyelve volt mindig keverék nyelv. Nekem az a véleményem, hogy ha valaki az anyanyelvén nem tudja magát kifejezni, és mindig idegen szavakat vesz „kölcson”, az nem a műveltség jele.

A magyar nyelv egyébként Fábíán Pál neves nyelvészünk vizsgálata szerint a világ több ezer nyelve közül a közé a huszonöt közé tartozik, amelyiken minden tudományos kérdést meg lehet fogalmazni, ki lehet fejezni. Úgy gondolom, hogy minden magyar nyelvésztől elvárható a magyar nyelv megőrzését, fejlődését elősegítő tevékenység. Ha valaki ezt nem képes vagy nem akarja tenni, annak nem sok erkölcsi alapja van azokat bírálni, akik életüket e nyelv megőrzése, pallérozása ügyének szentelik.

Végül meg kell jegyezmem, hogy riasztó Kálmán László „ideológiai” eszmefuttatása a szavak „megbélyegzéséről”. Az az érzésem, hogy minden embernek fontos az anyanyelve, így nekünk is. Szeretnénk ezt a kincset gyermekeinknek, unokáinknak olyan állapotban továbbadni, hogy ők is élvezhessék e csodálatos nyelv kifejezőerejét, gazdagságát, minden szépségét.

(Népszabadság 2000. 04. 25. 12. oldal)

